

Oponentský posudok na diplomovú prácu „Boží domov: etnografia zbožnosti, starnutie a pastoračná moc v zariadení s opatrovateľskou službou“

Bc.Katarína Števková

Posudzovaná diplomová práca sa zameriava na etnografiu cirkvou zriaďovaného domova pre seniorov (v Slovenskej republike) a rolu náboženstva a pastoračnej práce pri každodennej starostlivosti v tomto zariadení.

Teoretická časť práce je pomerne obsiahla a predstavuje široký mix teoreticko-konceptuálneho zázemia. Za najviac prínosnú považujem časť, ktorá sa zaoberá priamo pastoračnou mocou (vychádzajúc z Foucaulta) a de facto asi najviac komunikuje s antropologickým teoreticko-konceptuálnym zázemím študentky.

Zo zobieraných terénnych dát je zrejmé, že Bc.Katarína Števková má schopnosť veľmi citlivého a empatického prístupu vo svojom výskumnom poli. Preto je škoda, že tak zaujímavé terénne dáta ostali v empirickej časti len v štádiu analytického a nie už komplexne zanalyzovaného a riadne interpretačne uchopeného (v podstate ostali často len v stave „work in progress“). Na druhej strane práca obsahuje unikátne a emociálne veľmi silné (zahustené) popisy života a umierania (a k tomu etnograficky remeselne veľmi pekne podchytené) v zariadení pre seniorov.

Moja kritika ale smeruje k tomu, že diplomová práca sa miestami až príliš vzdialila (teoreticky a epistemologicky) od našej vlastnej academickej disciplíny (sociálnej a kultúrnej antropológie) a pripomína skôr záverečnú prácu z oblasti pastoračnej či sociálnej práce. Domnievam sa, že dôvodom tohoto disciplinárneho odklonenia boli zle nastavené výskumné otázky:

1) „ Ako náboženstvo vplýva na prežívanie staroby v zariadení a na kvalitu poskytovanej starostlivosti o seniorov?“

- antropologická disciplína predsa neskúma „kvalitu“ starostlivosti (nie sme sociálni gerontológovia), ale to, ako sa vyjednáva a sociálne organizuje či zvyznamňuje „dobrá či dôstojná“ starostlivosť

- použité slovo staroba je tzv. ageistické, vhodnejší termín je slovo starnutie (prípadne 3. či 4. vek)

2.) „V čom je pridaná hodnota pastoračnej moci pre klientov a klientky, personál, zariadenie celkovo?“

- ťažko asi s našimi disciplinármi nástrojmi môžeme skúmať dopady vplyvu pastoračnej práce, ale môžeme skúmať to, ako sa pastoračná moc sociálne praktikuje pri každodennej práci a starostlivosti a ako ju v rozhovoroch /pri pozorovaní/ z významujú jednotliví aktéri v skúmanom prostredí

- potom by výskumný záver k tejto otázke bol formulovaný iným spôsobom ako:

„Naplnené duchovné potreby, upevňovaná teológia, ktorá dáva zmysel do ďalších dní, ktorá motivuje k záujmu o ostatných, k zmiereniu, ktorá vedie k uzdraveniu duše, je zároveň uzdravujúca aj pre psychiku, vzťahy a aj fyzické telo. Ak si klient vďaka pastoračnej moci upevňuje takúto teológiu, prináša to pozitívne výsledky aj pri napĺňaní ďalších potrieb, pri spolupráci s opatrovatelkami, zdravotníkmi, sociálnymi pracovníkmi, a teda výsledok musí byť viditeľný. Tým pádom sa aj posilnenie jeho sociability bude ako domino efekt dotýkať i ďalších klientov a prispeje k tej pozitívnej atmosfére v zariadení, ktorú v Senior Garden cítim už teraz.“ (srov. 95)

Etický rozmer - ochrana skúmaného prostredia nebola podľa mňa dostatečná, keďže autorka síce anonymizovala účastníkov vo svojom výskumnom poli, ale nie už skúmané samotné prostredie (v práci sa vyskytuje konkrétny názov, lokácia i fotografia zariadenia). Vzhľadom na špecifickú príbuzenskú prepojenosť študentky s vedením zariadenia, by bolo vhodné dôslednejšie reflektovať jej pozicionalitu nielen v metodologickej časti práce (deskriptívne), ale aj systematicky (analyticky) a prierezovo v celom „tele“ práce. Príklad nerefektovaného hodnotenia seniorského zariadenia (neprekvapivo) vyústil v tento záver:

„Zariadenie sa usiluje o holistickú starostlivosť, teda komplexnú. Ja som si všimla najmä spôsob a aktivity, ktorými ponúka seniorom naplnenie duchovných potrieb. Poslaním zariadenia je vytvárať pre klientov atmosféru „Božieho domova“, teda príjemnú, empatickú, profesionálnu, prijímajúcu, citlivú, obetavú, srdečnú, láskavú, pokojnú... K tomuto sú vedení a školení všetci interní aj externí pracovníci. Pravidelné pracovné porady personálu, aj neformálna výmena informácií najmä medzi opatrovatelkami bola neprehliadnuteľná.

Rovnako aj príjemné a čisté prostredie, „dedinský vzduch“, kikiríkanie kohúta alebo pokojné sedenie klientov v záhrade či na priedomí zariadenia. Záujem o bezpečie, pohodu a maximálnu starostlivosť je tu prioritou.“ (str.91)

Domnievam sa, že na posudzovanej práci je až príliš vidieť to, že bola tzv. „šitá“ horúcou ihlou, teda študentka (pravdepodobne) nemala dostatok času na dôslednejšiu interpretačnú a reflexívnu prácu so svojimi terénnymi dátami.

Otázky k diskusii:

1. Kde stoja cirkvou zriaďované seniorské domovy v „landscapes of care“ v systéme sociálnej starostlivosti o seniorov na Slovensku? V úvode práce som dostatočnú odpoveď, žiaľ, nenašla.
2. Študentka popisuje procesy sekularizácie spoločnosti, ale už nie súčasné procesy tzv. churchification (zcírkevňovania), ktoré zasahujú aj do sektoru starostlivosti o seniorov (a sú typické pre niektoré krajiny v regióne CEE).
3. Ako „nasadá“ popísaný pastoračný prístup práce ošetrovateliek na teoretický koncept emočnej práce (Hochschild, 1994)?
4. Ako posudzovaná práca „komunikuje“ so súčasným antropologickým vedením v oblasti antropológie starostlivosti?
5. Ako študentka konkrétne (ako mikroprakticky, tak v procedurálnej etickej rovine) vyjednávala informovaný súhlas k výskumu u zraniteľnej skupiny seniorov (napr. tých, ktorí trpeli kognitívnymi disfunkciami)?

Posudzovanú diplomovú prácu hodnotím známku veľmi dobre (2) až dobre (3) s prihliadnutím na konkrétny priebeh obhajoby.

Dr. Petra Ezzeddine

V Prahe 11.9.2024

Katedra sociální a kulturní antropologie

FHS UK Praha